

„Jaká data potřebujeme sbírat“

zápis z pracovní skupiny

Zápis shrnuje diskusi a hlavní argumenty v rámci pracovní skupiny k tématu „Jaká data potřebujeme sbírat“, která byla součástí konference „**Sběrem dat ke spravedlivému vzdělávání**“. Ta proběhla 21. října 2015 v Hrzánském paláci. Konference byla pořádána **Jiřím Dienstbierem, ministrem pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, Nadací Open Society Fund Praha** a pod záštitou **Kateřiny Valachové, ministryně školství, mládeže a tělovýchovy**.

Zápis shrnuje diskuse během dvou setkání této pracovní skupiny na konferenci. Přestože vychází z poznámek zapisovatelky a stenozáznamu, nejedná se o přímý přepis diskuse. Po úvodních příspěvcích následuje diskuse s účastníky a účastnicemi konference. V rámci skupiny byly navrženy tyto okruhy otázek:

- Jaká data nám chybějí a k čemu bychom je potřebovali?
- Kdy potřebujeme etnická data, data o rovných příležitostech a kdy ne?

Na konec dokumentu jsou zařazeny závěry z pracovní skupiny. Zápisy z dalších dvou pracovních skupin k tématům metodologie sběru a zabezpečení dat jsou obsaženy v samostatných dokumentech.

Moderátorka:

Karin Marques, *koordinátorka, program Vzdělávání dětí a mladých lidí, Nadace Open Society Fund Praha*

Úvodní příspěvky:

Jana Straková, *Ústav výzkumu rozvoje a vzdělávání, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze*

Karel Čada, *sociolog, GAC spol. s r. o.*

Karel Čada

V rámci své práce na mapování sociálně vyloučených lokalit si uvědomil několik úskalí spojených se zjišťováním dat v ČR. Mezi dvěma průzkumy (v letech 2006 a 2014) o sociálním vyloučení uplynula dlouhá doba a při obdobném postupu je obtížné sledovat implementaci politik; toto sledování lze zajistit pouze průběžným monitorováním, a nikoliv ad hoc šetřením.

Získávání dat je dnes zatíženo přílišným „rezortismem“, kdy každé ministerstvo řeší svůj vlastní zájem. Takto roztržitý sběr dat je neefektivní. Posunem vpřed by bylo využívání indikátorů napříč rezorty. V ideální podobě by měla existovat jasná koncepce ohledně dalšího směřování politik.

Upozornil také na směšování pojmů, jakými jsou sociálně vyloučená lokalita a romská vyloučená lokalita. Samotný pojem sociálně vyloučená lokalita byl vytvořen pro prostředí ČR a z hlediska mezinárodního srovnání je obtížné tento fenomén porovnávat, protože v zahraničí není tento termín používán.

Jana Straková

Přestože si je vědoma rozdílu mezi obtížemi, které musejí překonávat děti se sociálním znevýhodněním a děti romského původu, je otázkou, nakolik bychom si po určitou dobu mohli vystačit se sledováním pouze socioekonomických indikátorů, nikoli tedy explicitně etnických. Jde také o otázku realizovatelnosti a možnosti zanést tyto indikátory do matricy. Etnicita by mohla být nadále sledována jednotlivými šetřeními.

Shrnutí diskuse

Zástupce z Velké Británie představil britský model „sběru dat“ na jednotlivých školách s tvrzením, že by byl přenositelný do České republiky. Panelisté upřesnili, že nyní řešíme sběr na úrovni celého systému. Následná diskuse se týkala možnosti aplikace zahraniční zkušenosti v České republice a nutnosti zohledňovat historický a společenský kontext.

Velkou kapitolou byla otázka sebeidentifikace jakožto důležité součásti sběru dat. Zde účastníci ve většině preferovali tuto metodu před identifikací třetí osobou. Opakovaně také zazněla připomínka, že je nutné nezapomínat i na jiné národnosti. Etnicita neznamená jen romství a např. sluchové postižení jsou také vnímány jako menšina. Padl i návrh, že pro monitoring segregace je možné najít i jiné indikátory než pouze etnicitu.

V souvislosti s otázkou, zda sledovat etnicitu, nebo jen socioekonomické indikátory, zaznělo, že s ohledem na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva a řízení Evropské komise je nutné sledovat i diskriminaci na základě etnicity a rasy, tedy nejen socioekonomického statusu. Tento sběr však nutně nemusí být zahrnut do školské matricy. Se sběrem etnických dat bude souviset informační kampaň pro romské rodiče. Do případné kampaně by mohli být zapojeni romští pedagogičtí asistenti, kteří Romy dokáží lépe oslovit. Objevily se názory, že sběr dat ze strany České školní inspekce má své limity, protože může existovat obava ze strany škol, že tato data budou následně použita proti nim. Rovněž ředitelé jsou velice často nepřístupní sběru dat.

Pro získání kvalitních dat bude nutné ohlídat proces sběru. Na základě zkušenosti s kontrolou zařazování žáků do praktických škol v roce 2011 bylo zmíněno, že ačkoli nemalá část dětí měla správně vyřízeny formální záležitosti, bylo zařazení spíše otázkou samotného vzdělání rodičů, kteří často vychodili stejnou školu, než skutečné diagnózy. Dále v diskusi zaznělo, že zařazování do ZŠ praktických má důvod v bezpečném prostředí na těchto školách, kam sami rodiče chtějí umísťovat děti. Při sběru dat bude nutné dávat pozor na jejich interpretaci, aby nedocházelo

ke zneužití v podobě, kdy by z nich byly vyvozovány závěry o domnělém nižším intelektu některých etnických skupin.

Mezi další otázky patřilo, zda má sběr dat probíhat pouze na národní úrovni, nebo zda mají být data zveřejněna i pro jednotlivé školy. Při zveřejnění těchto informací by došlo ke stigmatizaci konkrétní školy. Škola tak může dostat nálepkou „romské školy“ a neromské děti do ní tedy nebudou nastupovat. Sledování na úrovni školy nám naopak může ukázat, jak jednotlivé školy k dětem přistupují, a pokud z některých škol budou odcházet např. děti se sociálním znevýhodněním ve větším množství, byl by to jistě podnět pro Českou školní inspekci, aby tuto školu navštívila. Hrozba této kontroly by však mohla snížit ochotu škol efektivně se podílet na sběru dat.

Ohledně utajování byla vznesena otázka, zda by nebylo možné zveřejnit „utajená“ data skrze vyžádání si této informace dle zákona o svobodném přístupu k informacím.

V souvislosti se sběrem dat je nutné opakovat důvody pro tento sběr. Ideálně by měla být se sběrem dat spojena dlouhodobá koncepce podoby školství, která by stanovovala, zda se např. chceme rozhodnout pro skandinávský model, anebo pro jiný. Je s tím také spojeno vyjasnění, zda chceme, aby v určitém regionu došlo k rozptýlení romských dětí mezi jednotlivé školy, nebo zda budeme považovat větší počet Romů na jedné škole, pokud se tato škola nachází v prostředí s větším zastoupením Romů, za přijatelný. Avšak i bez odpovědi na dlouhodobější koncepci je jasné, že již dnes je potřebné sledovat míru diskriminace na základě etnicity kvůli porušování českého práva a evropské legislativy.

Během diskuse byl zmíněn také problém, který představuje vysoce selektivní vzdělávací systém, kde děti nejsou segregovány pouze směrem dolů, tedy do segregovaných škol a ZŠ praktických, ale také směrem nahoru do výběrových škol. Společné vzdělávání v základním školství by mělo řešit i tento aspekt.

Diskutující se shodli, že etnická data jsou velice důležitá a je nutné je sbírat, ale je nezbytné současně informovat, proč je sbíráme. Jen data samotná nám nic neřeknou. Nejdříve si musíme stanovit, co má být cílem sběru dat a jaká mají být kritéria. Je také podstatné, kdo bude tato kritéria a cíl stanovovat. Jako další postup by bylo vhodné vypracovat přehled, jak dochází ke sběru dat v Evropě, což by mohla být role Nadace Open Society Fund Praha.

Závěry:

- 1. Sběr dat je považován za potřebný, avšak v jeho souvislosti je nutné jasně vysvětlit, jaký je smysl samotného sběru, k čemu budou data sloužit a jaká kritéria budou sledována.**
- 2. Je důležité zvážit, zda sbírat etnická data ve školské matrice. Alternativou může být zahrnutí socioekonomických indikátorů do školské matriky v kombinaci s pravidelnými šetřeními v oblasti etnicity.**
- 3. Zásadním předpokladem pro získání kvalitních datových podkladů je v každém případě jednoznačná a srozumitelná definice pojmů.**